

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet Färre i häkte och minskad isolering (SOU 2016:52; Ju2016/05918/Å)

Allmänna synpunkter

Det är uppenbart att långa häktningstider, särskilt i förening med restriktioner, innebär stora påfrestningar för den frihetsberövade. Detta kan i sin tur inverka negativt på såväl brottsutredningar som huvudförhandlingar. Det är därför mycket viktigt att dessa frågor uppmärksammas och att rättsväsendets olika aktörer verkar för att häktningstiderna inte blir längre än nödvändigt och att restriktioner inte används slentrianmässigt. Utredningen har på ett förtjänstfullt sätt gått igenom aktuella frågeställningar och lämnat ett flertal lagförslag. Hovrätten delar utredningens uppfattning att de lämnade lagförslagen kan bidra till att häktningstiderna förkortas och användningen av restriktioner minskar, men vill samtidigt framhålla vikten av att det görs en intresseavvägning mot de brottsutredande myndigheternas behov av att använda sig av häktning och restriktioner för att kunna bedriva förundersökning på ett effektivt sätt.

Under senare år har rättsväsendet ställts inför allt större utmaningar med hanteringen av stora förundersökningar och brottmål. Ökningen av den organiserade och gränsöverskridande brottsligheten samt gärningsmäns förändrade kommunikationsvanor är några av de faktorer som har bidragit till att förundersökningarna och målen har blivit allt mer komplexa och omfattande. Det är främst i dessa större mål som de längsta häktningstiderna förekommer.

Hovrätten anser att åtgärder som skapar bättre förutsättningar för rättsväsendet att hantera förundersökningar och brottmål på ett effektivt sätt är av största vikt för att häktningstiderna och restriktionsanvändningen ska kunna minskas. Rättsväsendet måste tillförsäkras tillräckliga ekonomiska resurser för att förundersökningar ska kunna färdigställas så skyndsamt som möjligt. De regelverk som är styrande för brottmålsprocessen måste också vara ändamålsenligt utformade. En översyn av regelverken pågår för närvarande, bl.a. inom ramen för utredningen En modern brottmålsprocess anpassad även för stora mål (Ju 2016:10). Andra exempel på åtgärder som kan förväntas ha en positiv inverkan på häktningstiderna är Statskontorets förslag för en snabbare forensisk process vid NFC.

Enligt hovrättens uppfattning kan det finnas skäl att ta ett helhetsgrepp på frågor som har betydelse för häktningstidernas längd och användningen av restriktioner. Regeringen bör därför i den fortsatta beredningen överväga att invänta andra relevanta pågående utredningar i syfte att kunna lägga fram ett samlat förslag.

Utöver dessa allmänna reflektioner har hovrätten följande synpunkter på utredningens förslag.

Alternativ till häktning (avsnitt 6.3)

Hovrätten delar utredningens bedömning att de nuvarande alternativen till häktning inte är tillräckligt effektiva för att, annat än undantagsvis, tillgodose syftena med de straffprocessuella tvångsmedlen. De förslag som utredningen lämnat om hemarrest och områdesarrest kan därför fylla en viktig funktion som alternativ till häktning. Om förslaget genomförs blir också domstolarnas prövning av proportionalitetsprincipen mer meningsfull än den är idag.

Många gånger är de särskilda häktningsskälen så starka att det är tveksamt om hemarrest och områdesarrest kommer att anses tillräckligt ingripande för att utgöra ett reellt alternativ till häktning. Det är därför svårt att bedöma hur stort det praktiska användningsområdet för förslagen kommer att bli. Även

om hemarrest och områdesarrest kommer att tillämpas i mer begränsad utsträckning kan det dock antas att dessa alternativ kommer att medföra påtagliga fördelar i de fall där de kan användas. Hovrätten tillstyrker därför förslaget.

Tvåårsregeln (avsnitt 6.4)

Hovrätten tillstyrker förslaget.

Begränsning av häktningstiderna (avsnitt 6.5)

Utredningen har föreslagit att en misstänkt ska få vara frihetsberövad såsom häktad under en sammanhängande tid om högst sex månader fram till dess åtal har väckts. Hovrätten anser att det är svårt att förutse konsekvenserna av detta förslag. Även med beaktande av att en längre häktningstid ska kunna medges om det föreligger synnerliga skäl, finns det en risk för att möjligheterna att utreda och lagföra allvarlig brottslighet kan komma att påverkas negativt. En tidsgräns av det aktuella slaget skulle också kunna medföra att polis och åklagare i vissa fall kan anse det vara nödvändigt att fortsätta eller återuppta utredningsarbetet även sedan åtal väckts. En sådan förskjutning av utredningsarbetet skulle försvåra den tilltalades möjligheter att försvara sig. Det skulle också försämra domstolarnas möjligheter att planera och genomföra huvudförhandlingar på ett effektivt sätt. Hovrätten ställer sig därför tveksam till förslaget i denna del.

Hovrätten har under avsnittet *Allmänna synpunkter* betonat vikten av att det skapas förutsättningar för rättsväsendet att hantera förundersökningar och brottmål på ett effektivt sätt. Om förslaget om en maxtid för häktning ska genomföras anser hovrätten det bör övervägas att samtidigt vidta åtgärder för att säkerställa att de brottsutredande myndigheterna effektivt kan driva komplicerade utredningar framåt.

Hovrätten tillstyrker förslaget att åklagaren inför eller vid varje omhäkningsförhandling ska redovisa en tidsplan för förundersökningen.

Utredningen har också föreslagit vissa förändringar i fråga om vilka av rättsväsendets aktörer som efter åtals väckande ska kunna initiera häktning. Förslagen innebär bl.a. att målsägandens rätt att framställa yrkande om häktning tas bort. Hovrätten anser att denna fråga bör övervägas tillsammans med frågan om målsäganden ska ha rätt att väcka enskilt åtal och att överta allmänt åtal som lagts ned av åklagaren.

Kombinerade häktnings- och huvudförhandlingar (avsnitt 6.6)

Hovrätten ser positivt på att förutsättningarna för att hålla en gemensam häktnings- och huvudförhandling tydliggörs. Hovrätten ser också fördelar med att sådana förhandlingar kan hållas även under helger. Hovrätten tillstyrker därför i huvudsak utredningens förslag i denna del men har följande synpunkter.

Hovrätten utgår från att kombinerade häktnings- och huvudförhandlingar under helger främst kommer att hållas i erkända mål utan muntlig bevisning. Om muntlig bevisning ska tas upp vid sådana förhandlingar kan det aktualisera frågeställningar av olika slag som behöver övervägas ytterligare, t.ex. möjligheterna att med kort varsel kalla förhörspersoner att inställa sig under helgtid.

Forumbestämmelserna bör ses över om även annan domstol än den ordinarie ska kunna avgöra ett mål vid en kombinerad häktnings- och huvudförhandling på helgtid (jfr bestämmelserna i 19 kap. 12 § rättegångsbalken).

Utredningen har föreslagit att åklagare och rätten vid beaktande av skyndsamhetskravet i 24 kap. 12 respektive 13 §§ rättegångsbalken ska kunna ta hänsyn till den fördel en slutlig prövning skulle innebära för den enskilde. Detta skulle medföra att en åklagare ska kunna avvakta något med att ge in häktningsframställningen i syfte att möjliggöra att åtal ges in inom tredagarsfristen och att en tingsrätt ska kunna avvakta något med att hålla häktningsförhandling i syfte att möjliggöra en slutlig prövning av målet inom fyradygnsfristen. Enligt utredningen torde en sådan ordning inte stå i strid

med Europakonventionens mer övergripande syften. Hovrätten anser att det finns fog för en sådan slutsats. Denna fråga bör dock bli föremål för en djupare analys under ärendets fortsatta beredning.

Interimistiskt förordande av offentlig försvarare för frihetsberövad person (avsnitt 6.7)

Hovrätten tillstyrker förslaget.

Färre restriktioner och minskad isolering av de häktade (avsnitt 6.8)

Utredningens uppfattning är att restriktioner används i större omfattning än vad som faktiskt är motiverat. I syfte att minska denna användning har därför utredningen föreslagit att rätten, utifrån fyra restriktionskategorier, ska fatta beslut om vilka slags restriktioner som åklagaren ska få tillstånd att meddela. Den omständigheten att åklagaren inför rätten kommer att behöva argumentera för varje restriktionskategori bör enligt utredningen leda till att åklagaren vid varje tillfälle noga överväger behovet och tar ställning till om någon eller flera restriktionskategorier kan undvaras. Ytterligare ett skäl till att en sådan prövning skulle leda till att restriktionsanvändningen minskar är enligt utredningen att domstolen bättre än åklagaren bör kunna säkerställa att en tillräcklig avvägning görs mellan utredningsmässiga skäl och den enskildes behov.

Hovrätten anser att det utifrån betänkandet inte är möjligt att bedöma om utredningens uppfattning om att restriktioner överutnyttjas är riktig. Om det är så att restriktioner används i större omfattning än vad som är motiverat, instämmer hovrätten i bedömningen att det presenterade förslaget kan leda till en minskad användning av restriktioner. Hovrätten har därför ingen erinran mot att förslaget genomförs. Det kan dock konstateras att ett genomförande av förslaget kommer att medföra visst merarbete för domstolarna.

Med utgångspunkt från de intressen som hovrätten har att bevaka finns inte några invändningar mot utredningens förslag till övriga åtgärder för att minska isoleringen för de häktade (avsnitt 6.8.6).

Granskning av försändelser (avsnitt 6.9)

Med utgångspunkt från de intressen som hovrätten har att bevaka finns inga invändningar mot förslaget.

Särskilda regler för barn (avsnitt 6.10)

Hovrätten delar utredningens uppfattning att det finns starka skäl för att låta häktade barn förvaras på särskilda ungdomshem istället för på häkten. Det tyngsta argumentet mot en sådan lösning är att övervakningen av den häktade inte kan säkerställas på samma effektiva sätt som på ett häkte. Detta innebär framförallt att risken för att den häktade försvårar brottsutredningen ökar. Hovrätten utgår dock från att det – om tillräckliga ekonomiska resurser tillförs – bör vara möjligt att begränsa den häktades kontakter med omvärlden på ett sätt som i tillräcklig grad minskar risken för att brottsutredningen försvåras. Hovrätten har därför inget att invända mot att förslaget genomförs, men vill göra följande påpekande.

Utredningen har föreslagit att åklagaren ska kunna besluta om att ett barn ska placeras på häkte i stället för på ett ungdomshem. Ett sådant beslut ska enligt förslaget inte kunna överklagas till rätten, utan omprövas av högre åklagare. Av betänkandet framgår inte vilka skäl som ligger bakom dessa ställningstaganden. Ett beslut om att ett barn ska placeras på häkte istället för på ett särskilt ungdomshem torde många gånger vara väl så ingripande för den enskilde som t.ex. ett beslut om att ålägga honom eller henne restriktioner av visst slag. De sist nämnda besluten kan idag överprövas av rätten och enligt utredningens förslag är det rätten och inte åklagaren som ska besluta om vilka slags restriktioner som ska få ges. Mot denna bakgrund anser hovrätten att det kan ifrågasättas om ett beslut att placera ett barn på häkte inte ska kunna underställas domstols prövning.

Vad gäller utredningens övriga förslag under detta avsnitt finns inga invändningar.

Ytterligare sätt att effektivisera handläggningen (avsnitt 6.11)

Hovrätten har ingen erinran mot förslaget att åklagare i vissa fall ska kunna underrätta en misstänkt om utfärdat strafföreläggande över videolänk eller per telefon. Hovrätten instämmer vidare i utredningens uppfattning att det är viktigt att hovrätterna fortsätter det pågående arbetet att utarbeta och tillämpa effektiva handlägningsrutiner för att snabbt kunna sätta ut mål med frihetsberövade liksom att säkerställa informationsflödet mellan tingsrätt och hovrätt.

I handläggningen av detta ärende har deltagit hovrättspresidenten Fredrik Wersäll, hovrättsrådet Monica Kämpe och tf. hovrättsassessorn Erik Öström, föredragande.

Fredrik Wersäll

Erik Öström